

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Styringsdokument

Styringsdokument for arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren

31. januar 2011

Innhold

1. Overordnet mål.....	3
2. Ansvar og organisering	3
3. Begrepsbruk og avgrensning.....	4
4. Utfordringer og styringslinjer i kunnskapssektoren	5
5. Grunnleggende tiltak	7
6. Departementets oppfølging av underliggende og tilknyttede virksomheter	8
7. Fylkesmannen.....	9
8. Kommunesektoren	9
9. Aktuelle temaer	11
10. Nyttige lenker.....	15

1. Overordnet mål

Kunnskapsdepartementet (KD) har det overordnede ansvaret for samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren.

Kunnskapsdepartementets overordnede mål for arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren er å forebygge uønskede hendelser og minske konsekvensene dersom de skulle oppstå.

For å bidra til en systematisk og god oppfølging av arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren, har Kunnskapsdepartementet utviklet et overordnet styringsdokument for dette arbeidet. Styringsdokumentet henvender seg til alle nivåer og aktører i kunnskapssektoren og gir en oversikt over ansvarsforhold, grunnleggende tiltak, departementets oppfølging og aktuelle temaer innenfor arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren i dag.

Styringsdokumentet må sees i sammenheng med andre styringsdokumenter i sektoren, herunder statsbudsjettet og tildelingsbrev til virksomhetene.

2. Ansvar og organisering

Sektoransvaret er et grunnleggende prinsipp innenfor samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet i Norge. Dette innebærer blant annet at hvert departement forventes å ha både en grunnleggende oversikt over risiko og sårbarhet, og en god styring med det forebyggende arbeidet i sektoren. I henhold til kgl.res. av 03.11.2000¹ har Justisdepartementet (JD) et generelt samordningsansvar på tvers av sektorene relatert til samfunnssikkerhet og beredskap i sivil sektor. De enkelte departementene har rapporteringsplikt til JD. På vegne av JD gjennomfører Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) jevnlig tilsyn med departementene.

Administrasjons- og utviklingsavdelingen (AU) v/Sikkerhet og beredskap (SoB) har et pådriver- og koordineringsansvar for samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet i KD og sektoren. AU skal i samarbeid med fagavdelingene i KD

- bidra til økt samfunnssikkerhet og beredskap i KD og sektoren
- utvikle planverk, varslingsrutiner og krisehåndteringsstrategier i KD
- planlegge, gjennomføre og evaluere øvelser i KD
- gjennomføre tilsyn med underliggende virksomheter

Det er departementets fagavdelinger som har ansvaret for samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet innenfor eget ansvarsområde.

¹ kgl.res. av 03.11.2000 fra Justisdepartementet "Instruks om innføring av internkontroll og systemrettet tilsyn med det sivile beredskapsarbeidet i departementet"

Kunnskapsdepartementets styringsdokument bygger på de tre grunnleggende prinsippene i den nasjonale beredskapstilnærmingen:

- *Ansvarsprinsippet* som betyr at den som har et ansvar i en normalsituasjon også har dette ansvaret i tilfelle ekstraordinære hendelser.
- *Likhetsprinsippet* som betyr at den organisasjonen som skal håndtere en krise, er mest mulig lik den daglige organisasjonen.
- *Nærhetsprinsippet* som betyr at kriser skal håndteres på lavest mulig nivå.

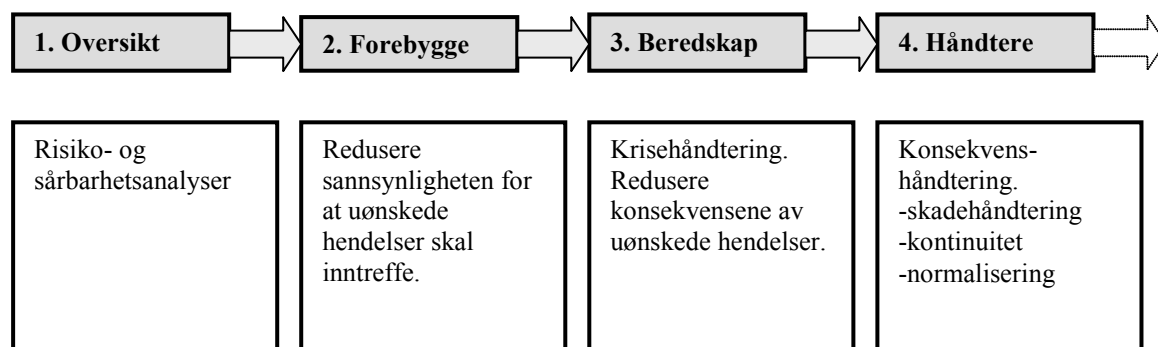
3. Begrepsbruk og avgrensning

Samfunnssikkerhet og beredskap handler om evne og kapasitet til å takle samfunnets iboende sårbarhet ved forebyggende arbeid, håndtering av kritiske situasjoner og normalisering etter kriser. Betegnelse *safety* og *security* benyttes ofte i sammenheng med samfunnssikkerhet og beredskap. Disse to begrepene, som ikke lar seg direkte oversette til norsk, omhandler begge sikkerhet, men er knyttet henholdsvis til utilsiktede og tilsiktede hendelser.

I dette styringsdokumentet brukes samlebegrepet *samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeid* om alt forebyggende arbeid, *safety* og *security*, innenfor hele spekteret av utfordringer kunnskapssektoren og den enkelte virksomhet står overfor, og alt arbeid for å begrense eller håndtere kriser eller andre uønskede hendelser på en best mulig måte. Begrepet avgrenses mot arbeidsmiljørelatert HMS-arbeid.

Med *kriser* menes en situasjon som truer eller kan true en organisasjons kjernevirksomhet og/eller troverdighet. Ikke alle hendelser er kriser – det er først når hendelsen krever en annen måte å organisere arbeidet på enn ved en normalsituasjon at man kan snakke om en krise.

Sammenhengen mellom elementene i samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet kan illustreres slik:

Nasjonalt beredskapssystem

Det er utarbeidet et sikkerhetsgradert Sivilt beredskapssystem (SBS), som sammen med Beredskapssystem for Forsvaret (BFF) utgjør Nasjonalt beredskapssystem

(NBS). KD er en del av NBS og har med bakgrunn i SBS utarbeidet Kunnskapsdepartementets beredskapsplan (KDBP) som inneholder en rekke tiltak for å forebygge eller redusere skadeomfang ved terroranslag og krig. Av KDs underliggende virksomheter er det per i dag kun Meteorologisk institutt (met.no) som er omfattet av dette systemet, og som skal ha en egen beredskapsplan basert på KDBP. Det vurderes for tiden om enkelte andre av KDs underliggende eller tilknyttede virksomheter skal bli en del av dette systemet, slik at disse i så fall må utarbeide beredskapsplaner basert på KDBP.

Alle virksomheter, også de som ikke faller inn under det nasjonale beredskapssystemet, har et ansvar for å sikre egen aktivitet mot terrorhandlinger, se kapittel 9.8.

4. Utfordringer og styringslinjer i kunnskapssektoren

4.1 Utfordringer

Kunnskapssektoren omfatter store befolkningsgrupper:

Barnehagebarn:	260 000
Elever i grunnskolen:	620 000
Elever og lærlinger i videregående opplæring:	190 000
Studenter:	<u>210 000</u>
	1 280 000

Barnehageansatte, lærere, vitenskapelig personale og øvrige ansatte i sektoren utgjør mer enn 150 000 årsverk. Totalt omfatter kunnskapssektoren om lag 1,5 millioner barn og voksne.

Obligatorisk 10-årig grunnskole og høy dekningsgrad for barnehage og videregående opplæring innebærer at en meget høy andel av årskullene fra 1-19 år tilbringer mange timer daglig i barnehage eller skole. Både barnehager, grunnskoler, videregående skoler og lærebedrifter har et ansvar for å ivareta sikkerheten for de barna og ungdommene som er der. Dette dreier seg både om personlig sikkerhet med tanke på liv og helse og om sikkerhet for at f. eks. personopplysninger om enkeltindivider ikke kommer på avveie. Dette innebærer en beredskapsmessig utfordring både for den enkelte barnehage- og skoleeier og for den enkelte barnehage og skole. Tilsvarende vil det være store ansamlinger av studenter og ansatte ved universiteter og høyskoler. Videre forvaltes det betydelige verdier som historiske bygninger, forskningsdata og samlinger ved universiteter, høyskoler og universitetsmuseene ved universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø og Stavanger.

Den store ansamlingen av mennesker på avgrensede områder i kunnskapssektoren utgjør en samfunnssikkerhets- og beredskapsmessig utfordring i forhold til ulike scenarioer, som smittefare, ulykker, vold og terror.

Kunnskapsdepartementets styring av henholdsvis barnhageområdet, grunnopplæringsområdet og høyere utdanning er basert på både juridiske og økonomiske styringsmidler, og styringslinjene varierer. Kunnskapsdepartementets arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap må sees i sammenheng med de styringsulikhetene og utfordringene som finnes innenfor hvert område.

4.2 Styringslinjer

Nedenfor gis en oversikt over styringslinjene i kunnskapssektoren:

Barnehageområdet

Barnehageeier har ansvaret for at virksomheten drives i samsvar med gjeldende lover og regelverk. Kommunene eier ca. halvparten av barnehagene, og har således en rolle både som barnehageeier og barnehagemyndighet. Myndighetsoppgavene omfatter alle barnehagene i kommunen, både kommunale og ikke-kommunale. Fylkesmannen skal føre tilsyn med at kommunen utfører de oppgaver den er pålagt som barnehagemyndighet. KD har det overordnede ansvaret for utvikling av kvalitet og for styring av barnehagesektoren.

Grunnoplæringsområdet

Skoleeier har ansvaret for at virksomheten drives i samsvar med gjeldende lover og regelverk. Kommunene eier de offentlige grunnskolene og fylkeskommunene eier de videregående skolene. I tillegg kommer private skoleeiere både på grunnskolenivå og videregående nivå. Fylkesmannen utøver tilsyn, kontrollerer lovligheten av vedtak og behandler klagesaker knyttet til grunnopplæringen. KD har det overordnede ansvar for utvikling av kvalitet og for styring av opplæringssektoren. Utdanningsdirektoratet er delegert en rekke oppgaver på grunnoplæringsområdet.

Høyere utdanning

De statlige høyere utdanningsinstitusjonene er virksomheter med egne styrer med særskilte fullmakter direkte underlagt KD. Dette medfører at KD har et særskilt ansvar for beredskapen ved disse institusjonene. For de private høyskolene er det ikke en direkte styringslinje, men det er en dialog med disse virksomhetene.

Fagskoleutdanning

Fagskolene er enten private eller underlagt fylkeskommunene (1 fagskole er direkte underlagt KD). Her er det ulike styringslinjer. Den statlige følger den samme styringslinjen som for høyere utdanning. De fylkeskommunale følger samme styringslinje som videregående opplæring, mens det ikke er en styring av de private fagskolene utover de krav som følger av tilskuddsbrev. Departementet har derimot et overordnet tilsynsansvar for fagskolene.

Underliggende og tilknyttede virksomheter

KD har ansvaret for 50 underliggende og tilknyttede virksomheter:

Utdanningsdirektoratet, Statens lånekasse for utdanning, Norsk utenrikspolitiske institutt (NUPI), Norsk institutt for forskning, oppvekst og aldring (NOVA), VOX- Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, Norges forskningsråd (NFR), Meteorologisk institutt (met.no), Statens gartner- og blomsterdekoratørskole, Sekretariatet for foreldreutvalgene for grunnopplæringen og barnehagene, Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU), Forskningsnettet i Norge (UNINETT), Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS), Senter for IKT i utdanningen og 37 statlige universiteter og høyskoler.

5. Grunnleggende tiltak

For å oppfylle det overordnede målet for samfunnssikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren om å forebygge uønskede hendelser og minske konsekvensene dersom de skulle oppstå, er det viktig at det på alle virksomhetsnivåer i kunnskapssektoren:

- Utarbeides helhetlige risiko- og sårbarhetsanalyser, samt delanalyser knyttet til særskilte utfordringer i den enkelte virksomhet.
- Utarbeides krise- og beredskapsplaner som sikrer en god krisehåndtering og som styrker organisasjonens krisehåndteringsevne.
- Gjennomføres øvelser for å teste egen beredskap, og for å sette ansatte i stand til å takle utfordringer ved kriser.

Risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser)

Målet med risiko- og sårbarhetsanalyser er å identifisere uønskede hendelser som kan inntreffe, vurdere risikoen knyttet til hendelsene og utarbeide forebyggende og skadereduserende tiltak. Risikoen ved en hendelse beregnes ut fra en sammenstilling av sannsynlighet og konsekvens.

Det er viktig at ROS-analysen følges opp med konkrete tiltak overfor hendelser som vurderes til å inneha middels og høy risiko. Dette må synliggjøres gjennom utarbeidelse av en egen oppfølgingsplan for disse hendelsene. En slik oppfølgingsplan skal beskrive hva som er gjort, og hva som planlegges utført for å redusere risikoen for at hendelsene kan oppstå.

ROS-analyser må jevnlig revideres, minst annet hvert år, for at man skal ha et mest mulig oppdatert bilde av risiko- og sårbarhet. Dette vil sikre at analysen fanger opp eventuelle endringer i organisasjonen, oppgaver og trusselbilde.

Kriseplanverk

En krise kan oppstå som en plutselig hendelse, som en eskalerende hendelse som gradvis går fra normal håndtering til krisehåndtering eller som en varslet krise. Krisesituasjoner krever ofte svært raske beslutninger og iverksettelse av tiltak på en raskere og mer effektiv måte enn i en normal situasjon. Det er derfor viktig å ha utarbeidet planverk som raskt kan tas i bruk for å håndtere ulike typer kriser.

Planverket må være lett tilgjengelig for de ansatte og bør bl.a. beskrive ansvarsforhold, organisering og rutiner for varsling, informasjon og håndtering av ulike hendelser. Planverket må jevnlig gjennomgå med tanke på revisjon. Dette er særlig aktuelt i forbindelse med evaluering av krisehåndteringen ved faktiske hendelser og øvelser.

Øvelser

En viktig forutsetning for å lykkes i håndtering av kriser er at involverte medarbeidere i organisasjonen kjenner kriseplanverket og sin rolle og sine oppgaver i en krisesituasjon. Øvelser skal bidra til at planverket og roller er kjent i organisasjonen og være en test på om planverket fungerer.

Ved valg av øvelsesscenario bør man ta utgangspunkt i ROS-analyser. Øvelser kan gjennomføres enten som en Table-top øvelse (bordøvelse) eller som en spilløvelse. Mål og hensikt med øvelsen må defineres og i etterkant bør gjennomføringen evalueres. Evalueringen vil bidra til å avdekke eventuelle forbedringspunkter. Øvelser er nødvendige for en kontinuerlig vurdering og evaluering av virksomhetens kriseorganisasjon og kriseplanverk. Som et minimum bør det planlegges og gjennomføres minst én øvelse per år, men det er ikke nødvendig at hele organisasjonen øves hver gang.

Arbeidet med risiko- og sårbarhetsanalyser, kriseplanverk og øvelser må forankres i virksomhetens ledelse og gis nødvendig prioritet. Arbeidet må tilpasses virksomhetens størrelse og egenart.

6. Departementets oppfølging av underliggende og tilknyttede virksomheter

6.1 Underliggende virksomheter

KD bruker den ordinære styringsdialogen med virksomhetene til å følge opp spørsmål knyttet til samfunnssikkerhet og beredskap. Dette innebærer at departementet bruker tildelingsbrev, etatsstyringsmøter og egne tilsyn til å ta opp disse spørsmålene med virksomhetene.

Tildelingsbrev

Målsettinger og resultatoppfølging for samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet skal integreres i eksisterende styringsdokumenter, fra statsbudsjettet (Prp nr. 1 S) til de årlige tildelingsbrevene til underliggende virksomheter. På denne måten skal mål og tiltak for samfunnssikkerhets og beredskapsarbeidet fanges opp gjennom ordinær virksomhetsstyring og dermed også bli en integrert del av den ordinære resultatoppfølgingen og -rapporteringen.

Tildelingsbrevene skal inneholde en standardtekst som er felles for alle KDs underliggende virksomheter. For enkelte virksomheter kan det i tillegg benyttes en virksomhetsspesifikk tekst.

Rapportering

På bakgrunn av krav i tildelingsbrevene rapporterer alle virksomheter i sine årsrapporter, herunder skal det gis en beskrivelse av samfunnssikkerhets og beredskapsarbeidet med vekt på måloppnåelse. Vesentlige avvik skal rapporteres særskilt til KD. Spørsmål om samfunnssikkerhet og beredskap kan også tas opp i den vanlige styringsdialogen med departementet eller ved egne tilsyn.

Enkelte virksomheter vil være gjenstand for særskilt rapportering og egne tilsyn fra KD som fast ordning.

KD kan ved behov iverksette særskilt rapportering fra alle underliggende virksomheter.

Tilsyn

Det forventes at departementet gjennomfører regelmessige tilsyn med underliggende virksomheters beredskapsarbeid, jf. tidligere nevnte kgl.res. av 03.11.2000. Tilsynsrapporten skal inneholde en konkret vurdering og eventuelle oppfølgingspunkter.

6.2 Tilknyttede virksomheter

KD forvalter p.t. eierskapet i fire aksjeselskaper. Forvaltningen av selskapet ligger til styret. Styret skal sørge for forsvarlig organisering av virksomheten og føre tilsyn med den daglige ledelse og selskapets virksomhet for øvrig. Gjennom eierstyring i generalforsamlingen utøver departementet som aksjeeier den øverste myndighet i selskapet. Imidlertid er det et generelt utgangspunkt at generalforsamlingen ikke bør gripe inn i styrets daglige ledelse av selskapet.

Rammene for eierstyring er ikke til hinder for at staten som eier tar opp forhold som selskapene bør vurdere i tilknytning til sin virksomhet og utvikling. De synspunkter staten gir uttrykk for i slike sammenhenger er å betrakte som innspill til selskapets administrasjon og styre. Styret har ansvar for å forvalte selskapets eierandeler til beste for eierne, og må foreta de konkrete avveininger og beslutninger.

7. Fylkesmannen

Fylkesmannen skal bidra til å styrke samfunnssikkerheten og krisehåndteringsevnen på regionalt og lokalt nivå. Fylkesmannen skal utarbeide risiko- og sårbarhetsanalyse for fylket som skal legges til grunn for beredskapsplanleggingen, slik at forebyggende og beredskapsmessige tiltak gjenspeiler de risikoscenarioer som beskrives i ROS-analysen. Embetene skal ha en organisasjon som kan ivareta Fylkesmannens oppgaver innenfor krisehåndtering.

Fylkesmannen har et særlig ansvar for oppfølging og veiledning av kommunene. Innenfor en 4-års syklus skal det foretas en systematisk gjennomgang og vurdering av samtlige kommuners arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap. Kunnskapsdepartementet vil understreke viktigheten av at Fylkesmannen i denne prosessen påser at kommunenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap i tilstrekkelig grad omfatter barnehager, skoler og eventuelle andre utdanningsinstitusjoner som er lokalisert i den aktuelle kommunen.

8. Kommunesektoren

8.1 Kommunen

"Kommunene har et grunnleggende ansvar for ivaretagelse av befolkningens sikkerhet og trygghet. De utgjør det lokale fundamentet i den nasjonale beredskapen og er således viktige bærebjelker i det norske beredskapsarbeidet. De har en særlig rolle både når det gjelder forebygging, beredskaps og krisehåndtering, og oversikt over beredskapsstatus i kommune-Norge, er derfor viktig både for lokale, regionale og sentrale myndigheter".²

² Jon A. Lea, Direktør DSB, Kommuneundersøkelsen 2010

Lov om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og sivilforsvaret stiller blant annet krav om gjennomføring av helhetlige ROS-analyser, beredskapsplaner og øvelser.

Det fremgår av lovens §§ 14 og 15 som trådte i kraft 01.01.10, at kommunen plikter å kartlegge hvilke uønskede hendelser som kan inntreffe i kommunen, vurdere sannsynligheten for at disse hendelsene inntreffer og hvordan de i så fall kan påvirke kommunen. Resultatet av dette arbeidet skal vurderes og sammenstilles i en helhetlig ROS-analyse. ROS-analysen skal legges til grunn for kommunens arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap. Med utgangspunkt i ROS-analysen skal kommunen utarbeide en beredskapsplan som skal inneholde en oversikt over hvilke tiltak kommunen har forberedt for å håndtere uønskede hendelser. Beredskapsplanen skal være oppdatert og revideres minimum én gang per år. Kommunen skal sørge for at planen blir jevnlig øvet.

I henhold til ny Plan- og bygningslov er kommunene pålagt å utrede risiko- og sårbarhetsforhold i forbindelse med utbyggingsplaner og ivareta samfunnssikkerhet i all planlegging etter loven.

Kunnskapsdepartementet viser til de nye lovbestemmelsene og forutsetter at kommunenes ROS-analyser, beredskapsplaner og øvelser omfatter barnehager, skoler og eventuelle andre utdanningsinstitusjoner som er lokalisert i den aktuelle kommunen.

8.2 Barnehager/skoler

I tillegg til ovennevnte beredskapsmessige lovbestemmelser kommer andre lover og regelverk til anvendelse som regulerer sikkerheten for barn, unge og ansatte.

Lov om helsetjenesten i kommunen har en forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. Det vises bl.a. til forskriftens § 14:

§ 14. Sikkerhet og helsemessig beredskap

Virksomheten skal planlegges og drives slik at skader og ulykker forebygges.

Virksomheten skal ha rutiner og utstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner.

Rutinene og sikkerhetsutstyret skal være kjent for alle, herunder barn og elever.

På skolens område gjelder også opplæringslovens kapittel 9a som gjelder elevenes fysiske og psykososiale miljø. Det vises bl.a. til § 9a-4:

§ 9a-4. Systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane (internkontroll)

Skolen skal aktivt drive eit kontinuerleg og systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av dette kapitlet blir oppfylte. Skoleleiinga har ansvaret for den daglege gjennomføringa av dette. Arbeidet skal gjelde det fysiske så vel som det psykososiale miljøet.

9. Aktuelle temaer

Kunnskapsdepartementet vil fremheve følgende aktuelle temaer/områder som bør vies særlig oppmerksomhet i kunnskapssektoren.

9.1 Informasjonssikkerhet

KD forventer at arbeidet med informasjonssikkerhet gis høy prioritet i kunnskapssektoren. Med informasjonssikkerhet menes her beskyttelse mot brudd på konfidensialitet, integritet eller tilgjengelighet av den informasjonen som blir behandlet i et system, samt beskyttelse av informasjonssystemer og nett i seg selv.

Krav til informasjonssikkerhet er en integrert del av flere lover og forskrifter, som for eksempel personopplysningsloven med forskrifter, esignaturloven med forskrifter, forvaltningsloven, offentlighetsloven med forskrifter og sikkerhetsloven med forskrifter. Også sektorinnrettet regelverk omhandler informasjonssikkerhet, med lov om elektronisk kommunikasjon (ekomloven) med forskrifter og pasientopplysningsloven med forskrifter som fremste eksempler.

Informasjonssikkerhet dreier seg om å håndtere risiko relatert til virksomhetens informasjonsverdier, og handler ikke bare om tekniske løsninger, men like mye om fordeling av ansvar, oppfølging av rutiner og planverk og bevisstgjøring av den enkelte bruker. Informasjonssikkerhet er ikke minst viktig i forhold til elektronisk kommunikasjon med andre virksomheter og publikum. Tap av informasjon og bortfall av IKT-tjenester kan få store konsekvenser for en virksomhet, en sektor eller for samfunnet som helhet. Det er derfor svært viktig at risiko og sårbarhet forebygges kontinuerlig.

Også innenfor informasjonssikkerhet gjelder de tre grunnleggende beredskapsprinsippene: ansvars-, nærhets og likhetsprinsippet, jf. St.meld. nr. 17 (2006-2007) ”*Eit informasjonssamfunn for alle.*” Det er følgelig den enkelte virksomhet ved ledelsen som har ansvaret for å etablere og opprettholde tilfredsstillende informasjonssikkerhet. Iverksetting og oppfølging av tiltak skal inngå som en integrert del av den interne styringen i enhver virksomhet. Nevnte stortingsmelding fastslår at fagdepartementet har et overordnet *sektoransvar* for å ivareta sikring av sektorens IKT-infrastruktur, og at det forebyggende arbeidet med IKT-sikkerheten i sektoren er tilfredsstillende. KD bruker den ordinære styringsdialogen med virksomhetene til å følge opp spørsmål knyttet til sikkerhet og beredskap, herunder informasjonssikkerhet. Dette innebærer at departementet bruker tildelingsbrev, etatsstyringsmøter og egne tilsyn til å ta opp disse spørsmålene med virksomhetene.

9.2 Samfunnskritiske tjenester/infrastruktur

Samfunnskritisk infrastruktur defineres som:

”De anlegg og systemer som er helt nødvendig for å opprettholde samfunnets kritiske funksjoner som igjen dekker samfunnets grunnleggende behov og folks trygghetsfølelse”³.

Innenfor KDs ansvarsområde finnes det aktører og virksomheter som faller inn under kategorien over. KD vil følge opp disse nærmere, bl.a. i forbindelse med den nye forskriften om objektsikkerhet som trer i kraft 01.01.11.

Alle virksomheter som ivaretar samfunnskritisk IKT-infrastruktur må innføre beskyttelsestiltak og etablere reserveløsninger som sikrer opprettholdelse av drift og leveranser. Det må vektlegges tiltak for å sikre robusthet og rask gjenoppretting etter brudd, blant annet ved å dublere viktige komponenter.

Virksomheter som ivaretar samfunnskritisk IKT-infrastruktur har et særlig ansvar for å gjennomføre regelmessige risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser), jf. kap 5. Gjennomføringen av analysen bør inngå i et fastlagt styringssystem for risikohåndtering i virksomheten og må være forankret hos ledelsen.

9.3 Alvorlige hendelser

De siste årene har vi dessverre sett en rekke tilfeller av alvorlige skyteepisoder ved utenlandske skoler. I Norge har det heldigvis sjelden forekommet alvorlige skolehendelser der elever eller andre har kommet med trusler eller faktisk hatt med våpen på skolen. Noen hendelser ved norske skoler har likevel illustrert at det også her er nødvendig å fokusere på forebyggende arbeid på dette området. Det er helt sentralt at skoleledelsen og de ansatte blir satt i stand til å drive et planmessig og gjennomtenkt arbeid med beredskap for slike hendelser.

Høsten 2009 ble det startet et samarbeid mellom Politidirektoratet og Utdanningsdirektoratet for å øke kunnskapen hos skoleeiere og skoleledere om forebygging av alvorlige skolehendelser. Politidirektoratet har utarbeidet et opplegg for samarbeid mellom politiet lokalt og de enkelte skoler i alle norske kommuner. Informasjonen dreier seg om hvordan skolene kan forebygge alvorlige hendelser ved skolene og hvordan alvorlige episoder kan håndteres dersom de oppstår. En evaluering viser at ved 91 pst. av de skolene som fikk besøk, mener skoleledelsen at de har fått bedre innsikt i problemstillinger knyttet til alvorlige hendelser. Et tilsvarende informasjonsopplegg har også vært gjennomført ved høyere utdanningsinstitusjoner.

Kunnskapsdepartementet legger til grunn at kommunen og skoleledelsen regelmessig vurderer om egne beredskapsplaner både på kommunalt nivå og skolens nivå i tilstrekkelig grad dekker slike alvorlige hendelser. Videre vil departementet påpeke at øvelser er en helt sentral del av

³ NOU 2006:6: Når sikkerheten er viktigst. Beskyttelse av landets kritiske infrastrukturer og kritiske samfunnsfunksjoner

beredskapsarbeidet. I denne sammenheng er det særlig aktuelt å gjennomføre øvelser for evakuering av elevene. Slike øvelser må imidlertid gjennomføres skjønnsomt.

KD forventer at høyere utdanningsinstitusjoner regelmessig vurderer egne beredskapsplaner og gjennomfører øvelser knyttet til alvorlige hendelser.

9.4 Pandemi

Den nasjonale pandemiplanen⁴ fastslår at *"Alle departementer og sektorer må planlegge for å forebygge smittespredning og sykdom og opprettholde viktige samfunnsfunksjoner"*.

Barnehage- og skolebarn samt ansatte i barnehager/skoler er utsatte grupper ved en eventuell pandemi. Erfaringsmessig blir barn lett smittet, og i barnehager/skoler/ SFO er mange barn samlet. Myndigheten til å stenge institusjonene ligger iht. smittevernsloven hos den enkelte kommune (gjelder også private barnehager/skoler). Helsemyndighetene kan fatte vedtak om stenging av slike institusjoner for hele eller deler av landet. Behovet for omfattende stenging må nøye avveies mot de store samfunnsmessige ringvirkningene dersom mange friske arbeidstakere må være hjemme med friske barn på grunn av stengte barnehager, skoler eller SFO.

Skole- og barnehageeier skal påse at virksomheten har etablert et system for best mulig å forebygge sykdom, og har ansvar for at de ansatte gis relevant og tilstrekkelig opplæring i dette. Leder i skole og barnehage er ansvarlig for at elever og barn vernes mot eventuelle helseskader, og iverksetter de tiltak som er nødvendig (forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler). Stenging på grunn av sykdom blant personalet bør søkes unngått gjennom planlegging av gode vikarordninger.

I forbindelse med utbruddet av svineinfluensaen i 2009 sendte KD, i tråd med den nasjonale pandemiplanen, brev til alle underliggende virksomheter hvor de ble bedt om å etablere en pandemiplan for å forebygge smittespredning og sykdom og opprettholde viktige samfunnsfunksjoner. Pandemiplanen skulle ta utgangspunkt i et scenario på opp til 40% arbeidsfravær.

Svineinfluensaen viste seg å være mildere enn forventet. Samfunnet må forberede seg på at det kan komme en verre pandemi. En alvorlig pandemisk influensa er én av de største utfordringene for samfunnssikkerheten.

KD forutsetter at alle underliggende virksomheter og kommunene gjennomgår og oppdaterer pandemiplanene med jevne mellomrom, slik at man er forberedt dersom et nytt pandemiutbrudd skulle inntreffe.

9.5 Skolebuss

Mangel på sitteplasser og/eller mangel på sikkerhetsbelter i skolebusser utgjør en risiko for at elever blir skadet ved en eventuell ulykke. Det er et mål at alle skolebusser skal ha nok sitteplasser og sikkerhetsbelter.

Samferdselsdepartementet har i samarbeid med aktuelle departementer foretatt en utredning av spørsmål om sikring av barn ved skoleskyss. Som et resultat av dette vil

⁴ Nasjonal beredskapsplan for pandemisk influensa, Helse- og omsorgsdepartementet 2006

Samferdselsdepartementet utarbeide forslag til regelverksendringer med det formål å kunne regulere nærmere forhold som knytter seg til trafikksikkerhet ved skoleskyss i buss. Målet for dette lov- og forskriftsarbeidet vil være å legge til rette for en innfasing av krav om sitteplass og bilbelte ved utlysing og inngåelse av nye avtaler knyttet til skoleskyss.

9.6 Brann

En undersøkelse utført av Norsk brannvernforening mai 2010 viser at nesten hver fjerde skole i Norge har opplevd minst en påsatt brann, eller forsøk på dette de siste tre årene. Det rapporteres om minst 320 tilfeller årlig. Ungdomsskoler er mer utsatt for påsatte branner enn barneskoler og videregående skoler. Oftest er det nåværende eller tidligere elever som står bak påsatte branner eller forsøk på påsatte branner. Det er en sammenheng mellom påsatte branner/forsøk på påsatte branner og omfanget av annet hærverk ved skolen.

Beredskap for brann som oppstår i barnehagens eller skolens åpningstid skal omfatte brannvarslingsutstyr og jevnlig øvelser, slik at de ansatte kan lede evakuering og få varslet brannvesen og eventuelt politi og ambulanse. Beredskap for brann som følge av at barn eller ungdom tenner på barnehage eller skole etter stengt tid, i helger eller i ferier, kan omfatte videoovervåkning, jevnlig vakthold og annet. Kommunens branninspeksjon og kontroll av bygningsforskrifter og brannvedtekter bør avdekke om barnehage- eller skolebygningen er spesielt utsatt for brann.

Skolene kan gjennomføre tiltak for å redusere risikoen for påsatt brann, for eksempel gjennom plassering og sikring av søppelkasser/avfallscontainere og elevrettede tiltak for å opplyse om farer ved og mulige konsekvenser av påsatt brann/lek med ild.

9.7 Utslipp av miljøfarlige stoffer til omgivelsene

Ved flere underliggende virksomheter behandles stoffer som kan gjøre alvorlig skade på omgivelsene ved utslipp. De siste årene har det spesielt vært fokus på ansatte/studenter som har vært utsatt for skadelige stoffer. Håndtering av skadelige stoffer er regulert av en rekke lover og forskrifter hvor også egne tilsynsmyndigheter som for eksempel Arbeidstilsynet kan utøve tilsyn.

Generelt skal underliggende virksomheter som behandler miljøfarlige stoffer påse at de har tiltak som sikrer sikker håndtering av disse i tråd med lover og forskrifter. Dersom det avdekkes avvik fra dette må det iverksettes tiltak som lukker avviket.

Når det gjelder laboratoriene ved underliggende virksomheter er Kunnskapsdepartementet særlig opptatt av at virksomhetene oppfyller kravene til arbeidsmiljø på en forskriftsmessig måte. Virksomhetene må fortsatt ha stor oppmerksomhet på videre oppfølging, og at eventuelle pålegg og varsler blir fulgt opp med konkrete planer for oppfølging og retting.

9.8 Terror

"Selv om trusselnivået i Norge i dag er vurdert som lavt, har Regjeringen orientert Stortinget om at det i dag er trekk ved situasjonen i og utenfor Norge som samlet sett representerer en overgang til et terrortrusselbilde som blir mer likt det man ser i land der terroraksjoner er

gjennomført eller er blitt forsøkt gjennomført. Vi har ingen garanti for at det ikke vil kunne oppstå alvorlige situasjoner, og at trusselbildet kan endres raskt.”⁵

Alle virksomheter, også de som ikke faller inn under det nasjonale beredskapssystemet (se kapittel 3), har et ansvar for å sikre egen aktivitet mot terrorhandlinger.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM), Politidirektoratet (POD) og Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har i den forbindelse utgitt en veileder for offentlige og private virksomheter:

[”En veiledning - sikkerhets- og beredskapstiltak mot terrorhandlinger”](#)

Formålet med veilederen er å gi virksomhetene et hjelpemiddel til å utarbeide tidsbegrensede sikkerhetstiltak for å møte en terrortrussel. Behovet for å iverksette slike tiltak kan oppstå ved endringer i risikobildet knyttet til mulige terrorhandlinger – herunder endringer i trusselsituasjonen, verdisituasjonen eller sårbarheten. Tiltakene er ment å håndtere *ekstraordinære situasjoner* som går utover hva som kan håndteres gjennom virksomhetens ordinære sikkerhetsopplegg.

Det er stor variasjon når det gjelder de ulike virksomhetenes sikkerhetsbehov, noen er mer utsatte enn andre avhengig av virksomhetens formål, driftsform og lokalisering. Derfor vil også anbefalte sikkerhetstiltak variere.

10. Nyttige lenker

Nedenfor følger en liste over aktuelle offentlige virksomheter med oppgaver eller tilbud innenfor samfunnssikkerhet og beredskap. Listen er ikke uttømmende.

[Justisdepartementet \(generelt om samfunnssikkerhet\)](#)

[Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap \(DSB\) - publikasjoner, rapporter, veiledere](#)

[Helsedirektoratet - publikasjoner, rapporter, veiledere](#)

[Nasjonal sikkerhetsmyndighet \(NSM\) - publikasjoner, veiledere, kurs og konferanser](#)

[Statens strålevern - fagmyndighet innen strålevern og atomsikkerhet](#)

[Nasjonalt utdanningssenter for samfunnssikkerhet og beredskap \(NUSB\) - kurs og utdanningstilbud bl.a. innenfor ROS-analyse og krisekommunikasjon](#)

[Norsk Senter for Informasjonssikring \(NorSIS\) - veiledere, seminarer/konferanser om internkontroll og informasjonssikkerhet](#)

[Kommunal informasjonssikkerhet \(KINS\) - seminarer/konferanser om informasjonssikkerhet](#)

⁵ Justisminister Knut Storberget, Handlingsplan for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme 30.11.10

[Datatilsynet - veiledere om internkontroll og informasjonssikkerhet](#)

[Direktoratet for forvaltning og IKT \(Difi\) - veiledere om informasjonssikkerhet](#)

[Høgskolen i Gjøvik - studier i informasjonssikkerhet](#)

[Høgskolen i Hedmark - studier i risiko, sårbarhet og beredskap](#)

[Høgskolen i Buskerud - studier i krisehåndtering](#)

[Universitetet i Stavanger - studier i samfunnssikkerhet og risikostyring](#)

[Universitetet i Tromsø - studier i samfunnssikkerhet og miljø](#)

[Norsk brannvernforening \(uavhengig stiftelse\) - informasjon, opplæring og rådgivning](#)

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet

Trykk: Departementenes servicesenter 02/2011 - 100